

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эгелзэн
№ 151
(17480)

2007 чылдың
ДЕКАБРЬ 11,
вторник

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 17.00.
Садар өртээ 4 рубль.

Даарта-Россия Федерациязының
Конституциязының хүнү

АМЫДЫРАЛЫВЫС МАГАДЫЛАЛЫ

Тыва Республиканың хүндүлүг чурттакчылары!

Россия Федерациязының Конституциязының Хүнү-биле сеткилимниң ханызындан Силерге байыр чедирип тур мен!

1993 чылдың декабрь 12-де бүгү чоннуң бадылаашкыны-биле хүлээп алдынган Россияның Конституциязы чоннарның дең эргелиг болурунун болгаш бот-башкарныр эргезиниң ниити үнелиг принциптерин барымдаалааш, Россияның бот-догуннаан күрүне тургузуун катал сайзыратышаан база ооң демократтыг үндезиниң быжыын бадыткавышаан, эрткен үениң дуржулганын ында хүлээп көргөн болгаш Ада-чуртувустун хөгжүлдезиниң келир үезин тодараткан. Бөгүн бистиң ооң айыткан кол дүрүмнери-биле амыдырал-чурттап турарывыс Үндезин хоойлу болза, Россияның хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгазын, хамааты амыр-тайбыңы болгаш хөй-ниитиниң эп-найыр-ралдыын чарлап турар база төөгүден тургустунган күрүнениң чаңгыс демнин камнап кадагалаарын негеп турар. Ол кижилер бүрүзүн амгы болгаш келир үениң салгалдарының мурнунга бодунуң Төрзэн чурту дээш бедик харысалгалыг болурун медресе билирин, Ада-чуртка ынакшылын, эки болгаш чөптүг чорукка бүзүрелин биске дамчыткан өгбелерниң чагыын ханы хүндүлээрин кыйгырып турар. Россияның чечектелип хөгжүүрү болгаш ооң хамаатыларының менди-чаагай болуру дээш хүлээп алдынган бо Конституция чурттуң экономиказының, политиктиг болгаш социал адырның чоорту катал тургустунарынга база бурунгаарлаар хөгжүлдезинге байдалдарны тургускан болгаш хандырган.

Конституция хүнү — онзагай байырлал. Ол бистиң хосталгавыстын, тургузукчу тайбың күш-ажылга, күрүне ажил-херзэнге идепкейлиг киржир идегеливистиң байырлалы-дыр.

Бо чылын бис ону онзагай байдалдарда демдегеп турар бис. Декабрь 2-де Россия Федерациязының Күрүне Думазының депутаттарының сонгулдалары эрткен, аңаа «Чаңгыс демниг Россия» Бүгү-россияның политиктиг партиязы бүзүрелдиг тиилелгени чаалап алган. Кандидаттарның даңзызын чурттуң Президентизи Владимир Владимирович Путин баштаан «Чаңгыс демниг Россия» партиязының тиилээни, бистиң ниитилевисти быжыглаарының болгаш сырый каттыштырарының база бир базымы болган. Бадылаашкын үезинде бедик политиктиг харысалгазын көргүскен Тываның хамаатылары чаа, чаңгыс демниг болгаш улуг Россияны тургузарынга боттарының үлүг-хуузуун кириген. Чурттуң Президентизиниң удавас болур сонгулдаларынга бистиң Конституцияда айыттыг болгаш бистиң Төрзэн чуртувустун менди-чаагай чоруу дээш ооң магадылакчызының амыдырал-чуртталгада болгаш хүн бүрүнү күш-ажылы-биле чедишкенин чорудуп турар курузунга бердигенивисти катал бадыткаар бис.

Россия Федерациязының Конституциязының хүнүнде Силерге, эргим чаңгыс чер-чурттугларым, даартагы хүнге бүзүрелди, бедик чогаадыкчы бодалдарны база оларны боттандырырынга чедишкенин күзедим! Кадык, ааскежиктиг, тайбың болгаш менди-чаагай болунар!

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

1993 чылдың декабрь 12-де бүгү улустун бадылаашкыны-биле хүлээп алган Россия Федерациязының Конституциязы болза, демократтыг федералдыг күрүнениң, бөгүн бистиң чаңгыс демниг тургузуп турарывыс күрүнениң үндезини болу берген. Бо документ кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын делегей нормаларына дүүштүр Россияның чонунга арын-нүүрүн, сөстүн болгаш шажын-чүдүлгениң хостуун, өнчүнүң бүгү хевирлериниң янзы-бүрү болгаш дең болурун магадылап турар.

Россия Федерациязының чону Конституция хүнүн ниитилел амыдыралының бүгү адырларында болуп турар улуг чаартылгалар-биле уткуп турар. Россия күрүнениң ат-алдары ниитилелде-даа, делегей хемчээлинде-даа дыка бедзэн. Чаңгыс аай эрге-хоойлу-луг, социал экономиказы сайзыраңгай, чону тодуг-догаа күрүнени

тургузарынче, чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынче болгаш ооң айыыл чок чоруун хандыраынче угланган ажил-херектер чуртта чедишкенин боттанып турар. Тыва Республиканың чону бо бүгү чорудулганың бүрүн эргелиг киржикчилери болуп турар. 2001 чылдың май 6-да бүгү улустун бадылаашкыны-биле Тыва Республиканың Конституциязын хүлээп алган, ооң чүүлдерин Россия Федерациязының Конституциязының нормалары-биле чүүлдештир кылган.

Бистер Россия Федерациязының Конституциязында айыткан чүүлдерни чүгле хүндүлээр, удуртулга болдурар, ажыглаар эвес, харын оларны амыдыралга боттандыра дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг бис. Конституцияны сагыыр харысалгалыг хүлээлге бүгү хамаатыларга, күрүне эрге-чагыргазының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарынга хамааржыр.

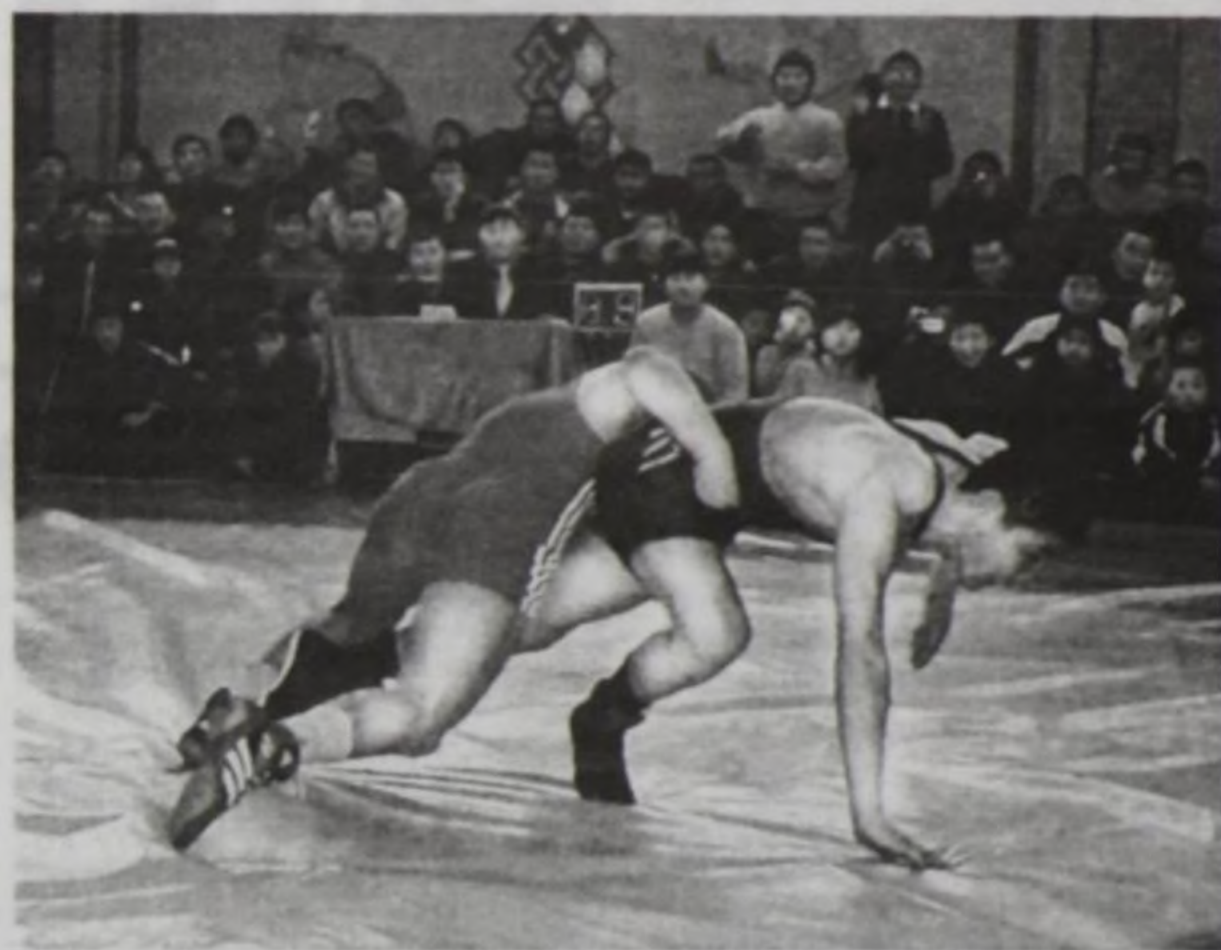
СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

Хостуг хүрешке чемпионнар илереттинген

Декабрь 8-9 хүннеринде Кызылга ТР-ниң Чазааның Даргазының шаңналы дээш хостуг хүрешке улуг аразынга республика чемпионнады болуп эрткен.

Аңаа аңгы-аңгы деңзилерге ниитизи-биле 148 мөгө, оларның 32-зи херзэженнер, хүрешкен. Бо чемпионатка Россия, Европа болгаш делегей чергелиг маргылдааларның шаңналдыг черлериниң эдилекчилери киришкени ооң эрге-байдалын бедиткен. Шырак мөгелерниң аразынга делегей чергелиг спорт мастерлери Аяноол Ондар, Артыш Томбулак, Аяс Делгер-оол болгаш Опан Сат база турган. Бо мөгелер бо чылын база боттарының деңзилеринге чемпион аттарны чаалап алгаш, өске-даа чемпионнар ышкаш, ТР-ниң Чазааның Даргазының бир муң доллар акшалары, алдын медальдар болгаш дипломнар-биле тустуунда шаңнатканнар.

Маргылдааның шаңналы багай эвес турбуже, мен бодаарымга, бо чемпионат чаа солун аттар илеретпээн деп бодаар мен. Бирги черни

эзлээн эр болгаш херзэжен мөгелерниң аттары биске колдуу билдингир. Оларны чоорту адай бээр мен. А амдызында айтырыг бо талазы-биле чемпионаттың кол судьязы Чечен-оол Монгуштун бодалын сонуургап көрээли:

— Шору өзүп олурар аныяк мөгелерге Төмүр Ооржакты, Меңги Мартай-оолду болгаш Андрей

Монгушту хамаарыштырар-дыр мен. Улуг мөгелерни октаар аныяк кижилер чок-тур. Мен бодаарымга, оолдарның белеткели шоолуг эвес-тир ийин, харын-даа чалгаадыр деп чугаалап болур. Ол делегейде ады-сураа билдингир мөгениң үнелел-демдээ-дир.

Ийи хүн үргүлчүлзэн чемпионаттың түнелинде, үстүнде адаанын оолдардан аңгыда, Меңги Ооржак (50 кг-ге чедир деңзиге), Мergen Санаа (55 кг), Начын Монгуш (96 кг) болгаш Маадыр Монгуш (120 килден ыңай) республиканың хостуг хүрешке чемпиону аттарны чаалап алганнар.

Херзэженнерден Мира Балчирбай (48 кг), Чейнеш Бурбү (51 кг), Сылдысмаа Ондар (55 кг), Каролина Мөңге (59 кг) болгаш Кристина Сат (63 кг) тиилекчи болуп үнгеннер.

Чемпионатка ийиги болгаш үшкү черлерни алган мөгелерге 250 болгаш 100 долларларны, медальдарны болгаш дипломнарны тывыскан. Шаңнап-мактал езулалыга ТР-ниң Чазааның Даргазының оралакчызы А. Дамба-Хуурак киришкен.

Тыва мөгелер командазы шылгараан

Эрткен неделяда Москва хоорайга Россияның чоннарының национал хүрештериниң 2-ги фестивалы болуп эрткен. Аңаа Тывадан алды мөгө киришкен.

Бистиң мөгелеривис Сибирьниң чоннарының аразынга бурят хүрешке эрткен маргылдаага эки киришкен. Чижээ, 70 килге бирги черни Күзечи Куулар, үшкү черни Адыгжы Чаймаа, а 80 килге Начын Конгаа ийиги черни эзлээн. 80 килден аар деңзиге мөгелер аразынга Аяс Монгуш шүүлген, а Каң-Демир Куулар үжүүлрешкен.

Маргылдааның тулган мөгезин илереткен хүрешке база Аяс Монгуш тиилекчи болган.

Тываның командазы бурят хүрешке ниитизи-биле бирги черни алгаш, буряттарны безин мурнап каапкан.

Маргылдаа үезинде Кавказ чоннары боттарының хүрежинге, чурттуң Европа талазының мөгелери база бир хүрешке күжүн шенешкеннер.

Юрий КӨК-ООЛ.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Бо эртемденниң республиканың хой ажылының дугайында билбес чүвези чок. Ол ылаңгыя үр чылдар иштинде тыва хойларның уксаазын экижидериниң талазы-биле улуг шинчилел ажылдарын кылып чоруткаш, чамдык тодаргай түңнелдерни чедип алган. Тыва хойларның үнелиг генофондузун камгалап арттырары-биле тодаргай угланышкынның уксаалыг тыва хой ажыл-агыйын тургузарын күзеп чоруур.

Эртемден хой ажылының келир үезинге хамаарыштыр өске-даа солун бодалдарлыг, көрүштерлиг. Оларның бир онза талазы – чуртта боттанып турар «АҮК-түң хөгжүлдези» национал төлевилелдин болгаш федералдык база республиканың көдээ ажыл-агыйының чоокку беш чылда хөгжүлдезиниң тускай сорулгалыг чаа программалары-биле үннежип турары болур. Чижээ, агроулетпүр комплекзиниң талазы-биле национал төлевилелдин үш чугула угланышкынының ийизи: мал ажылының шалыпкын хөгжүлдези, ооң иштинде уксаажыдылга ажылы биле ажыл-агыйларның аңгы-аңгы хевирлерин деткири бо эртемденниң республика иштинге боттандырып болур деп көргөн саналдарыңа мырыңай дорт хамаарылгалыг.

Бөгүнгү бистиң аалчывыс – Тываның көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институтунун мал ажылының килдизиниң эргелекчизи, ТР-ниң эртемнериниң алдарлыг ажылдакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады **Соңгукчу Сазыг-оолович Монгуш**-биле ооң чамдык бодалдарының дугайында чугаалажырдыр бис.

— Бистиң республиканы хой ажылдыг республика деп болур. Рынок харылзааларының үезинде хой ажылы көдээ ажыл-агыйларга орулга бээр бир хевир болуп турар. Чижээ, амгы үеде республиканың көдээ чурттаачыларының 70 хуузу хойну өстүрүп турары демдеглеттинген. Ынчангаш чүгле бо малга хамаарыштыр безин алыр болза, ооң уксаазын, шынарын экижидери болгаш продуктулуун бедидери бириг чергениң айтырыы болуп турар.

— **Соңгукчу Сазыг-оолович, «АҮК-түң хөгжүлдези» национал төлевилелдин бириг кол угланышкыны – мал ажыл-агыйын шалыпкын хөгжүдери болур. Ында селекция-уксаажыдылга ажылдарын онзалап көрүп турар. А мен силерни тыва хойнуң уксаазын экижидер талазы-биле шыңгы эртем-шинчилел ажылдарын үр үеде чорудуп турар кижидең деп билер мен...**

— Тыва хой тус черниң агаар-бойдузунга, олар-белчириңге тааржыр, мал чеминге болгаш сугга улуг негелде чок. Ол Тываның чамдыкта харын-даа дошкун агаарыңа боду-даа, төлү-даа шыдамыккай. Ынчалза-даа чаңгыс-ла четпес чүвези – продукциязы эвээш болуп турар. Бо талазы-биле ажылдарны Тываның көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институту, ооң иштинде бистиң

ЭРТЕМДЕННИҢ ШИНЧИЛЕЛДЕРИ БОЛГАШ САНАЛДАРЫ

килдис кылып чорудуп турар.

Тыва хойга хамаарыштыр кол шинчилел ажылдары чорудуп турар черивис – Тес-Хемниң амгы «Деспең» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгези болур. Мурнунда турган «О-Шынаа» КУБ-ту кожуун чагыргазы бо чайын эде организаастааны ол.

Амгы үеде ында кыштаар хойнуң ниити саны 7 муң ажып турар, олар төрүптөргө, ниити саны 9-10 муң чедир өзе бээр. Ажыл-агый аныяк ирттерни колдуу арттырбайн турар деп билер мен, шынап-даа болза, көдээ бүдүрүлгө черинге орулга база херек болгай.

Эрткен чүс чылдың 1970-1980 чылдарында «О-Шынаа» совхозка хайнак кошкарлар ажылдап турган. Амгы үеде хойну тыважыткан хевирлиг деп болур, ол уксааның продуктулуун бедиткен. Мен бо ажыл-агыйга баят кошкарларны база салып турган деп билер мен.

2003 чылда Эрзин кожуундан чартык бөдүүн дүктүг, улуг деңзиги эки кошкарлар шилип, эккеп алдывыс. Ол кошкарлар-биле хайнакташтырып тургаш, бо ажыл-агыйның тыва хойнуң продуктулуун бедидери-биле сөөлгү дөрт чылда шак мындыг ажылды кылып келдивис.

Ам «Деспең» ажыл-агыйда ийи кодан тыва хой бар. Ооң дүгү чартык бөдүүн, деңзизи улуг, а ынчап кээрге, эди көвей. Ындыг ийи коданны тургускаш, амгы үеде ооң уксаа учедун чорудуп турар бис.

— **Бо муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгө черин уксаажыдылга ажыл-агыйы кыл-**

«АҮК-түң хөгжүлдези» национал төлевилел

дыр эде организаастаар оралдажышкыннар бар деп дыңнаан мен.

— Бо чылдан эгелеп, ону уксаалыг ажыл-агыйже шилчидери-биле документиленни белеткээн. Ындыг эрге-байдалды алырга, зоотехниктиг база уксаа учеттары экижири. «АҮК-түң хөгжүлдези» национал төлевилелдин шугуму-биле бо көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге «генофонд ажыл-агыйы» эрге-байдалды берип болгу дег болур чогуур документиленни ТР-ниң Көдээ ажыл-агый ямызының специалистери, кожуунуң чагырга чери-биле чоруткан, ам харызын манап турар. Айтырыгың канчаар шийтпирлеттинери билдинмес. Ужур болза, бо талазы-биле аар өртектиг шинчилелдерни чорудар уjurлуг. Соңгаар черлерде мал ажылдыг чамдык ажыл-агыйлар ыңдыг эрге-байдалды алгаш, федералдыг төптен чүгле дуза акша-биле безин багай эвес сайзырап турар барымдалар бар.

Ажыл-агыйга уксаажыдылга

бодуу чүве болза, ооң интенсификастаашкынын азы бүдүрүкчүлүүн бедитпишаан, аныяк-өскенге хой ажылын таарыштыр тургузар болза эки чүве-дир ийин.

Бистиң мурнуу-чөөн девискээрлерниң ажыл-агыйлары, хойжулар малды кыштадыр кадарар болгай. Ынчалза-даа оларга чоорту специализацияны азы тускай угланышкынны организаастап, ынаар аныяк специалистерни кириштирери чугула. Чүге дээрге, ажыл чок көдээ ажыл-агый специалистери аныяктар-биле бир дөмей көдээ суурлардан Кызылче көжүп чоруп турар апарган.

Бир эвес О-Шынаага, ында «Деспең» МУБ-ка хамаарыштыр алырга, бо сумунуң аныяктары хой ажылынче сөөлгү чылдарда шору үнүп эгелээн. Маңаа салгал дамчаан аныяк хойжу Орлан Ойдушту чижек кылдыр кирип болур. Амгы аныяк малчыннар аразында тускай эртемниг оолдар, кыстар безин бар апарганы өөрүнчүг. Бир эвес «Деспең» көдээ бүдүрүлгө чери уксаажыдылганың «генофон-

даны» үске шоолуг тура чок хоорай улузунга ол эът тааржыр. Ынчангаш чурттуң хереглекчилериниң аразында хураган эддиниң непертеңгейи ол. Чүгле бо талазы-биле ажылды шын организаастаар болза эки.

— **Тыва хойнуң дүгүнге хамаарыштыр кандыг ажыл чоруп турары?**

— Бир кол чүве – бистиң тыва хойнуң бөдүүн дүгүн чартык бөдүүн дүктүг кылдыр уксаажыдары болур. Чүге дизе, Кызылдың хевис фабриказынга чартык бөдүүн, узун чымчак дүк херек болур чүведир. Тыва хойларның дүгү колдуу чолдак болур, оларның чөөгүн уздыр талазы-биле шак мындыг уксаа ажылын кылып чорудуп турар бис.

— **Хой малды эки өстүреринге хамаарыштыр кандыг чаа бодалдыг силер?**

— Бистиң республика мал ажылын ийи угланышкынныг чорудар болза эки деп бодаар мен. Чижээ, бир дугаар угланышкын – барыын болгаш чөөн ко-

эрге-байдалын тыпсырыңа хөй документилен херек болур чүведир. Бир дугаарында, хой ылап-ла тыва хой бе дээрзин эртемденерге бадыткаар апаар, ынчангаш ханын шинчилээш, түңнелдерни үндүргөш, Москваже чоруткан. МУБ-ка эрге-байдал айтырыы канчаар-даа шийтпирлеттинзе, бистиң килдизивис тыва хойнуң уксаажыдылгазы-биле ажылды уламчылаар.

— **Тыва хойга бердингениңер аажок-тыраа?**

— Тыва хойну шинчилеп чоруурга, шыдамык, доруучал малды ийин. Чаңгыс четпес чүвези –

дулуг ажыл-агыйы» чаа эрге-байдалды Москвага камгалап аптар болза, мал ажылынче үнүкээр аныяктар саны оон-даа көвүдээр уjurлуг.

Мурнуу девискээрлерге тус черниң агаар-бойдузунга таарышкан тыва хойнуң санын көвүдөдир, ооң-биле чергелештир специализаасташкынны чорудар болза эки. Төрүүр хойларны бир аңгы, а олышкаш аныяк малдарны база тускай мөөңнеп, оларның ажаалда-тежээлдезин экижидери таарымчалыг.

— **Силерни хураганга, ооң эддинге хамаарыштыр онза бо-**

Тыва уксаалыг хойнуң төрөөн хураганы 8-9 айга чедир дыка дүрген өзер азы энергия аптар. Ынчан эддин сайгарар болза, эди чымчак, үзү эвээш, чииринге кончуг таарымчалыг болур.

деңзизи эвээш. Дүгү база эвээш, бөдүүн, оон колдуу кидис кылып болур чүве-дир. Ынчангаш амгы үеде ооң эддин көвүдөдир, дүгүнүң шынарын экижидер талазы-биле ажылдап турар улус-тур бис. Кол кылып турар ажылывыс бо.

Бис сөөлгү үш чылда эки кошкарлар шилип кагдывыс. «Деспең» МУБ-тун директору Вячеслав Наңчатович Саңчат бо чылын Мөңгүн-Тайгага 30 кошкарны саткаш, аңаа сарлыктар садып алыр ажылды чорудуп турар кижидең деп билер мен.

— **Ажыл-агый чорудулганыңа чаа аргаларны ажыглап тургаш, аңаа аныяк специалистерни кириштирип, оларны чоорту даартагы бот-тускай ажылга белеткезе чүл?**

Хой ажылының келир үезин

далдыг кижидең деп билер мен.

— Эрте төрөөн, шору доруугуп келген ирттерни 8-9 айлыында өлүргөш, эддин чүге садып болбазыл? Бо ажылды эртем талазы-биле өөренип көрдүвүс. Ол хире назылыг хураганнарның дириг деңзизи 36-38 кг чеде бээр, ыңдыг хураганнарны соп көрдүвүс, оларның коң эди 16-17 кг чедип турар. Хой ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге бо арганы ажыглаар болза эки. Чүге дизе, тыва уксаалыг хой төрөөнүнүн соонда, 8-9 айга чедир дыка дүрген өзер азы энергия аптар болур-дур ийин. Ынчангаш аныяк ирттерни кыштадырының орнунга, дириг деңзизи 36-38 килограмм турда, өлүргөш, эддин сайгарар болза эки, шынап-даа болза, көдээ бүдүрүлгелерге ажыл-агый чорударыңа акша-төгөрик херек болгай. Хураган эди чымчак, үзү эвээш болур.

— **Төп кожууннарга муң хойлуг мөөңнеттинген фермалар тургузар дугайында силерниң саналыңар бо чайын республикада тургустунган Муңчу хойжулар клулу-биле дыка-ла үннежип турар-дыр...**

— Ону эки эгелээшкин деп санаар мен. Ынчан кээрге, бо талазы-биле ажылды ам-даа чогаадыкчы ханыладып, ону эртем үндезининге тургузуп болур ышкажыл.

Эртемден-биле Юрий ДАРБАА чугаалашкан.

Чуруктарны ТР-ниң КАЭШИ-ниң архивинден алган.

Декаданың түннели-биле

УРУГЛАР КИЧЭЭНГЕЙ
ЧОК АРТПААН

Эрткен неделяда кадының байдалы-биле кызыгаарлыг арга-шинектиг уругларның аразындан салым-чаяанныгларны илередир «Кыйгы» лабораторияның ажилдакчылары инвалид уругларның бажыңнарынга белек-селектиг чедип чорааннар.

Сереза Зайцев бажыңында өөренип турар, ооң чугаакыры, кижичи хомудадык савас, кажар, чаптанчыг чаңы ону чайгаар кижиге чоок кылдырыптар чорду. Топтуг кыстар Снежана, Алдынай, компьютер оператору деп мергелдиң курузун дооскан, ажилгыр оол, 10 классчы Белек, биче сеткилдиг Айдыс оларның бажыңнарынга чедип, кижичи бүрүзүнүң амыдыралында өскерлишкенин кичээнгейлиг дыңнап, чаача болушкуннарын сонургаан. Уруглар оларга кичээнгей салып турарынга өөрүп, «Кыйгыга» доктаамал кээрин аазааннар.

САЛЫМ-
ЧАЯАНЫГЛАР
МӨӨРЕЙИ

Декабрь 7-де Улусчу чогаадылга бажыңыга Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан кызыгаарлыг арга-шинектиг улустарның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң мөөрейи болган. Фойеде янзы-бүрү кылыгларның делгелгези. Мында киржикчилер ооң мурнундаазындан эвээш болган.

Мөөрейни дыңналас уруглар школазының өөреникчилериниң «Крылатые качели» деп ырыны имнеп күүсеткени-биле эгелзэн. Дараазында Оттук Ынаалай боду үдевишаан, «Манчүрээм» деп ырыны күүседирге, Улуг-Хемниң төлээзи Альберт Сарыгларның: Частырыгдан бертик-межел болганымдан

Чагыг-сөзүң ынчан
сактып чор мен, авай —
дээн «Авам сеңзэ» деп ырызының
одуруглары кандыг-даа кадыг

кижиниң карааның чажын чайгаар келдиртиптер. Киржикчи бүрүзү көрүкчүлөргө сагыш-сеткилин доюлдуруптар бо мөөрейниң жюри кежигүннеринге дыка берге ажил онаашкан. Ынчалза-даа мөөрей дээн соонда шырактарны илередир апаар. Уран кылыглар мөөрейинге Сайдаяк Күжүгет бирги, Ольга Адыяа ийги, Евгений Бержеков үшкү черни алган.

Москва хоорайга бистиң республикавысты Кызылдың 10 дугаар школазының «Омаашчылар» бөлүү төлээлээр эргени ап, бирги черге үнген. Дыңналас уругларның «Подуум» деп школазының танцызы, Шойжал Чаян дараазында черлерни алган. Улуг улус аразынга Алексей Хожобан, Ирина Бюрбю, Галина Ховалыг тус-тузунда шаңналдыг черлерни алган.

Маңаа деткикчилерни демделес аргажок. «Тыва оруктар», Тыва каайлы албанының, ТР-ниң Улуг Хуралының ХП депутаты В.Молин оларның деткимчези-биле мөөрейниң киржикчи бүрүзү хол куруг чанмаан.

«КЫЙГЫДА»
АЖЫЛ-ИШ

Кызыгаарлыг арга-шинектиг уругларның аразындан салым-чаяанныгларны илередир дээш чогаадыкчы езу-биле ажилдар кылдынып турар. Бо чогаадыкчы лаборатория ону илередип турар. Буяна Иргит биле Катя Инюхинага делегейниң Филантроп шаңналын тыпсыр сорулга-биле өргүүделди кириген.

«Кыйгы» чүгле уруглар аразында ажилдаарындан аңгыда, янзы-бүрү ниитилелдер-биле кады хемчеглерни база эрттирип турар. Караа четпестер ниитилелиниң библиотеказынга «Хүлүмзүрем» деп хөгледиг концерт программа, 4 дугаар школага оюн-көргүзүг, уругларга бичи уруглар театрының шиилери дээш, янзы-бүрү хемчеглерни организаастап эрт-

тирип турарлар.

Айлаң ДАРЖАА.

СПАРТАКИАДА
ЭРТКЕН

Эрткен дыштаныр хүн-нерде азы декабрь 7-9-та, Кызылда И.Ярыгин аттыг спорткомплекске республиканың инвалидтериниң ээлчеглиг спартакиадазы болуп эрткен. Янзы-бүрү хевирлерге эрткен спартакиадага ниитизи-биле 137 кижичи киришкен.

Күш-биле холду базар (арм-рестлинг) маргылдаага эр кижилер аразында Айдаш Монгуш, херэ-женнерге Джени Чамыян чемпион болганнар. Караже шиш баштыг согун октаар (дартс) мөөрейге Алим Ооржак биле Чинчи Куулар шылгарааннар.

Инвалидтер тергезинге чаржыр маргылдаага Аймет Сендоо бирги черни алган. Шашкиге Анатолий Монгуш, Галина Монгуш, шыдыраага Киров Хунан, Антонина Монгуш тиилекчи болганнар. Караа

шуут көрбес улус аразында эрттирген шыдыраа маргылдаазында беш кижичи киришкен. Аңаа Каң-оол Хүргүл-оол бирги черни, ийги черни Хүреш-оол Монгуш, а үшкү черни Мөңгө Дажыма ээлзэн.

Спартакиада үезинде инвалидтер аразында «хөглүг старттар» оюннары база эрткен, тиилекчилерни илереткен.

Бо чылгы спартакиада организаастыг эрткен. Маргылдаалар төнерге, ТР-ниң Күш-культура болгаш спорт талазы-биле агентилел, Күш-ажыл болгаш социал политика база Эрте болгаш өөредилге яамылары, Кызыл хоорайның мэриясы тиилекчилерге болгаш шаңналдыг черлер ээлзэннерге ашка шаңналдарын, медальдарын, дипломнарын болгаш тускай шаңналдарны тывыскан. «Тывамаш» эштежилгениң чигине директору Шолбан Максимович Монгуш хостуг хурешке болгаш дзюдога Россияның бо чылгы чемпионнары болгаш шаңналдыг черлериниң эдилекчилери болган он инвалид кижиге тус-тузунда бир муң рубльдерни шаңнал кылдыр берген.

Ю.КӨК-ООЛ.

24/11/2007 15:10

Соңгулда соонда хомудал

"АСТЫГЫП" КАЛГАН СОҢГУКЧУЛАР БОЛДУВУС

(Бисти электен ниитилелден хоора тырта бээрге болур бе?)

Чоокта чаа, декабрь 2-де, болуп эрткен соңгулдалар хүнүнде биске таварышкан болгаш хомудаан сеткиливиске хамаарыштыр (ол үш дугаар чыл болган) санал-оналывысты бо удаада черле солунче биживес аргавыс чок апарды.

Өөм ээзи-биле бодумнун, кайывыстың-даа назы-харывыс оранчок улгаткан, өг-бүлөде кижичи саны база көвүдзэн, харын-даа уруг-дарывыстың бичилери безин соңгуур назы чеде бердилер. Чурттап келген назынывыста соңгулда бүрүзүңгө киржиң, бодувустуң шилилгевисти, бадылаашкынывысты идепкейливибиле берип, боттарывыстың шаа-выс-биле удуртуп-баштап олулар дарга-бошкаларывыстың, соңгутуруп турар депутаттарывыстың салган сорулгаларынга каттыжып чордувус.

Чурттап турар черивис аайы-биле хемниң оң талакы эринде Правобережный 2, № 31 соңгулда участогунга соңгуур дээш эрте-жик-ле чедип келдивис. Доктаамал чурттап турар кудумчувус аайы-биле хөй-даа эвес кижиниң соонга оочурлап чеде бергеш, паспорттарывыс сундувус. Бисти хүлээп ап олурган комиссия кежигүнү документилеривисти ажыдып көргөш, ол-бо шүүштүрүп, калбак саазынарының арты-иштин аңдара-дүндере тудуп, адрес аайы-биле дилзэн соонда: «Силерниң аттары-

нар даңзыда кирбээн-дир» дээш, «немелде даңзыга бижир болгандыр» дизе-ле, таңма-даа бастырмаан, марка-даа чыпшырбаан, хөй-ле кижилер аттары бижип каан саазыны немей долдурары-биле тудуп алды. Кайгап-хараанывыстан: «Бо кандыг аайлыг чүвөл, соңгулда санында немелде саазында бижидер, чүге таптыг белеткеп албаан силер, аттарывыс чок болза соңгувас бис» деп, шала шугулдаксап, удур айтырдывыс. Ол-даа уругнун, өскелерниң-даа огулуг бээр харызы чок, чүгле баштарын доңгаңдадып, эгинерин кызарынга-ла өй болдулар. Ам канчаар, ол хире келген улус дедир үнер харык бар эвес дээш, херээвисти бүдүрүп тура, өске-даа кезек кижилерни хайгаарап көргүледивис, коридорга каш-даа кижиге база таваржып келгеш, айтырыштывыс. Чугаалажып-чугаалажып кээри-виске, бистиң байдалывыс ышкаш, «кызагалган» таварышканнар хөй болду. Мону чогул черле чүү деп биллип алза экил?

Соңгунар деп кыйгырып-ла турар. Ол хиреде соңгулда санында, херек кырында ол-ла адрес-

чурттап турар кижилерниң аттарын, соңгукчулар даңзызынче кирибээн болуру дыка-ла кайгамчыктыг болгаш сөөлгү үеде ол бисти дүвүредип турар. Чүгле кижилер аттары чок боорундан аңгыда, бажыңнарының адрестери өске, ады, фамилиязы, адазының ады бижиттингени шын эвес. Соңгукчулар даңзызында шагда-ла чок болган кижилерниң аттары ам-даа үндүр бижиттинмээн. Арендалап турар болгаш соңгуур назылыг кижилерни, өске улуска түр үеде кири бижидилге кылып берген бажың эзелериниң боттарының аттары херек кырында адресин айыткан бажыңда чок, үш, дөрт-даа чыл бурунгаар бажың садып алгаш, доктаамал чурттап олулар кижилерниң аттары даңзыже кирбээн, оларның орнунда эргиде-ле чурттап турган эзелериниң аттарын биживишаан. Чамдык улустуң соңгуур назы четпээн уруглары безин даңзыже кире бергени элдептиг болду.

Комиссия кежигүнү Галина Идамчоловна Адыяаның тайылбыры-биле алырга, соңгулда болурунун мурнунда хүнде Кызылдың мэриниң түр үеде хүлээлгезин күүседип турар даргазының адын салган доктаал келген. Ында чүс ажыг кижиниң аттарын, оларның чурттап турар бажыңнарындан үндүр бижиткени-биле, даңзыдан шыйып кааптарын айыткан болган. Эрте-

нинде соңгулда хүнүнде оларның хөй кезии соңгул чедип келгеш, аттарын шыйып каапканын көргөш, шуут чугаалаар сөс тыппааннар. Ындыг медээни хоорайның мэриязы кайыын алган чүвөл?! Ынчал-ынчал кээри-виске, немелде даңзыже кирген кижилерниң саны ниити соңгукчулар даңзызындан оранчок хөй болдувус.

Соңгулда санында ол участокка немелде даңзы тургузуп турганы чаңгыс бо таварылга эвес-тир деп чүвени серемчилдиг эскерип көрүңер, даргалар. Чүгле ол хүн эвес, а соңгулда бүрүзүңде аан!!! Кажан соңгулда участоктарыга соңгулда эрткен соонда, бадылаашкын бюллетеньнерин болгаш соңгаан соңгукчуларның даңзызын долузу-биле девискээр соңгулда комиссиязынче чорудар болгай. Бодавыже, ол аңаа архивтеттинер журулур. А дараазында соңгулда болурда, соңгукчулар даңзызын, баштайгы турган соңгукчулар даңзызындан шүүштүрүп тургаш база немелде тургускан чаа даңзыга үндезилеп алгаш кылыр эвес чүве бе?... Оон аңгыда, херек болза паспорт столдарында бажың дептерлери, паспорт-виза албаны-даа бар-ла-дыр. Канчал черле агитатор деп кижилер, хол үжүү чыып турар кижилер ажылын шын сеткили-биле күүседип, эрги саннар-биле чаа саннарны шүүш-

түрүп албас чоор деп кайгаар-дыр мен. Ол дээш ашказын эвээш-биче-даа бол, ап турарлар. Үстүнде олулар даргалар оларның ажылын (дириг кижилер аттарын чыгганын) чүге шыңгыы контрольга албазыл? Кижилер аразында шимчээшкенин турар, ынчалза-даа бо удаада дег тоо-быдаргай эвес-ле болгай. Чамдыкта бодап кээрге, бар улусту кижичи санынга албайн баары чөген-чиг-дир, бодум хуумда соңгукчулар даңзызын тургузары дээр-ге, кижилер чизезин чорудары-биле дөмей, харысгалгалыг ажил деп бодаар мен. Амыдыралга оон-даа берге байдалдар тургустунуп болгай. Ындыг таварылгада канчаарыл, дөзүңде үе-дүптүң эрги даңзызынче көрүп алгаш, бажың соктанып олулар эвес!!!

Ынчангаш республиканың база Кызыл хоорайның соңгулда комиссияларының дарга-бошкаларындан дилээривис болза, удавас, мартта болур соңгулдаларда, сагышка-даа өөрүнчүг болур кылдыр, бистер ышкаш «астыгып» чыдып калган кижилерни, соңгукчуларыңарны, ниити даңзыже кириерин улуу-биле дилеп тур бис. Электен бисти ниитилелден хоора тырта бээринерге болур бе?

Хөй санныг соңгукчуларның мурнундан Владимир, Чечек ИРГИТТЕР.

ганнарының ажылында четпестерни эдер сорулга-биле ажылды чорудар, «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарында...

ажылдаар килдис чагааның харызын белеткээш, албан-дужаалдыг кижилер ат салыры-биле оңу чорудар.

64. Россия Федерациязының Президентизинин, Россия Федерациязының Чазаның Даргазының, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының палаталарының даргаларының, РФ-тиң Президент Администрациязының, РФ-тиң Президентизинин Сибирь Федералдыг округунда бүрүн эргелиг төлээлекчилеринин айтырыгларын тускай хыналда-хайгааралга алгаш, кыска хуусаада күүседир.

83. Чагааларның күүселдезинин талазы-биле документилерни чыырын чагаалар-биле ажылдаар килдис кылдыр. Аңаа чонунуң чагааларында кириген саналдарын, хомудалдарын дилеглерин, хууда айтырыглар талазы-биле күлээп алышкынын документилерин оларның күүселдезинге хамаарышкан документилерни тус-тус папкаларга мөөнөп хевирлээр.

66. Чагаада салдыг дилегни күүседиринге негелде тодаргай хуусааны күүседикчи харыыга айтыркан таварылгада, оңу негелде хыналдага алыр. Бо таварылгада күүседикчинин харыызынга «Немелде контроль» деп штамплагы салыр, харыызының хоолгазын чара тырттырар, чогуур албан черинче чорудар.

85. Доктаамал ажылгаар база түр ажылгаар документилерин (Россия Федерациязының Президентизинин Администрациязындан келген документилер, чонунуң чагаа-бижиктерин сайгарып көргениниң дугайында анализтиг эң чугула материалдары) шыгжаары-биле (10 чыл чедир) Тыва Республиканың Чазаның Херек эңмелелиниң эргелелиниң архивинче дамчыдар.

67. Бир эвес чагааларның күүселдезинин дугайында харыы долу эвес болза, оңу күүселде дугайында долу харыы бээри-биле күүседикчиже дедир эгидер.

86. Шыгжаарының хуусааы эрткен соонда документилерни көрдүнген чурум езуугаар узуткаар.

68. Чагааның негелделеринин хуусаазында күүселдезинин хыналдазын чонунуң чагаалары-биле ажылдаар килдис боттандырар.

87. Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының күүсекчи органнарының удуртукчулары, төлээлеткен ажылдакчылар хамаатыларын хууда айтырыглар талазы-биле күлээп алышкынын кылдыр.

VIII. Чагааларны сайгарып көөрүнүң хуусаазын узудыры

88. Тыва Республиканың Чазаның күлээп алышкынын ТР-ниң Чазаның Даргазы, оңу оралакчылары тускай доктааттыг график езуугаар ай санында эрттирер.

69. Чагааларда көрдүнген айтырыгларны күүседиринге немелде хыналдалар, материалдар, хемчеглер күлээп алыр апарган таварылгада, оңу күүседир хуусаазын 30 хүнден хөй эвес хуусаада узудып болур, ол дугайын авторга дыңнадыр.

89. ТР-ниң Чазаның удуртукчуларының чон күлээп алыр графикин чагаалар-биле ажылдаар килдис ай санында тургускаш, Чазактың Даргазының, Чазак кежигүннеринин киржилге-зи-биле неделя санының ажыл планынче кирир, аңаа ТР-ниң Чазак Аппарадының удуртукчуу ат салыр, Тыва Республиканың Чазаның Даргазынга бадыладыр.

70. Чагааларның күүседир хуусаазын узаткан дугайында харыылар күүседикчиге албан бижини-биле дыңнадыр. Бир эвес чагааны күүседиринин хуусаазын Россия Федерациязының Президентизинин Администрациязы болгаш өске-даа федералдыг органнар доктааткан болза, күүседикчи чагааны көөрүнүң хуусаазын узатканының дугайында баш бурунгаар олар-биле дугуржур хүлээлгелиг.

90. Графикти республиканың массалыг информация чексектеринге, Тыва Республиканың Чазаның албан сайтызынга парлап чырыдар.

IX. Чагаага харыыны белеткээринин негелделери

91. Ховар таварылгада (сургакчылаан, аараан болгаш өске-даа чылдагааның ужунда) күлээп алышкын хунун өске хүнче шилчиткенде, ол дугайын күлээп алышкынче бижидип алган хамаатыларга баш удур чагаалар-биле ажылдаар килдис дамчыдар.

71. Чагаа-бижиктеринин харыыларынга Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының күүсекчи органнарының удуртукчулары, оңу харыылар эргелиг ажылдакчылар, азы төлээлеттирген эргелиг кижилер ат салыр.

92. Хууда күлээп алышкынга келген хамаатыларны камгалап постунуң ажылдакчылары оларны бадыткап турар документ езуугаар Чазак бажынычче кирир.

72. Харыының сөзүглели билдингир, чагаада салдыг айтырыгларын аайы-биле дес-дараалашка кыска тода кылдыр тургустунган болур.

93. Хууда күлээп алышкынны ээлчег барымдаалар чорудар. РФ-тиң хоойлужудулгазында тургусканын езуугаар ээлчегден дашкаар күлээп алыр хамаатылардан аңгыда иштиг херэжженнерин күлээп алыр.

73. Хөй-ниттиге улуг ужур-уткалыг айтырыгларга хамаарышкан чагаа-бижиктерни ТР-ниң Чазаның хуралыга ТР-ниң Чазаның Регламентизи тургускан ТР-ниң Чазаның оперативтиг хуралыга сайгарып көөрү-биле кирир болур.

94. Хууда айтырыглар талазы-биле күлээп алышкынга кирир дээр хамаатыларны чагаалар-биле ажылдаар килдистин ажылдакчылары баш бурунгаар тускай журналга демдеглеп, хамаатының адын, фамилиязын, адресин, кандыг айтырыг-биле келгенин тодардыт бижип алыр. Хамаатыларның чагаа-бижиктери-биле ажыл талазы-биле килдистин ажылдакчылары неделя санында вторник, среда хүннеринде 9.00 шактан 17.00 шакка чедир күлээп алышкынны эрттирер.

74. Харыыларны чагааларның ээлеринче тускай бланкага парлааш, чорудар, аңаа күүседикчинин адын, ажылда телефонун айтыр.

95. Хүлээп алышкын үезинде хамааты бодунуң дилээн аас-биле тайылбырлап, бижип берип болур. Бодунуң чагаа-бижинин арттырып каан кижиниң дилээ-биле аңаа каштын хүнүнде, кым күлээп алырының, дилээн күүседир-биле кымга даасканының дугайында аңаа хол үжүүн бээр.

75. Чагаа ээзинге тайылбыр долу эвес харыыны берген таварылгада, оңу төндүр күүседиринин хуусаазын айтыр.

96. Хыналданың бүрүткел карточказынга хамаатының адын, фамилиязын, адресин дилээниң утказын айтыр.

76. Чагааны сайгарып, харыыны белеткеп алган соонда, оңу авторунче харыыны ат, фамилиязын, адресин долузу-биле айтканда чорудар. Коллективтиг чагааның харыызын адресин айтып каан авторже чорудар.

97. Аас-биле кылган дилегниң утказы, байдалдыг барымдаалары тодаргай, немелде хыналды хереглеттинмес болза, аңаа харыыны күлээп алышкын үезинде тайылбырлап бергеш, карточкага ол дугайын демдеглээр.

77. Сайгарып күүселдезинге хамаарышкан чагаа-бижиктеринин, бүгү документилерин бодун чагаага кошкаш, чагаалар-биле ажылдаар килдисче дамчыдар, аңаа харыыны шын бергенин, утказын хынал көөр, оңу соонда чагаа-бижикти үндүр бижирин, азы оңу-биле ажылдаарын уламчылаар шийтирни күлээп алыр.

98. Хүлээп алышкынның төнчүзүнде, удуртукчу кандыг шийтир күлээп алганын, оңу дилээн күүседирин кымга даасканын, харыыны кымдан, кайыын алырын тайылбырлап бээр.

78. Чагаа-биле кады келген документилерниң бодун, автор дедир эгидерин негевезин болза, чагаа килдизинге чангыс папкага шыгжаар.

99. Хүлээп алышкынны чорудуп турар удуртукчу хамаатының дилээниң күүселдезин хыналдага тургузар дугайында шийтирни боду саналдаар.

79. Чагаалар-биле ажылдаар килдистин ажылдакчылары информация карточказынга ук чагааны сайгарып көргениниң талазы-биле кылдыгган ажылды демдеглээр: каяа чедир күүсеттинген хуусаазын, шийтирлеттингенин, шийтирлеттингенин, харыыларын ойталаанын, хомудалдыг үндезининин, үндезин чогуу айтыр болгаш өске-даа.

100. Хууда күлээп алышкынның соонда күлээп алышкын эрттирген удуртукчунуң даалганын езуугаар чагаалар-биле ажылдаар килдис документилерни белеткээш, херек эңмелелиниң болгаш архив килдизинге күүседикчилерже чорудары-биле дамчыдар. Хүлээп алышкыны кылган удуртукчунуң даалганын тускай бланкага бижир, аңаа адын салыр.

80. Тыва Республиканың Чазаның Даргазының, оңу оралакчыларының, ТР-ниң Чазаның Даргазының Канцеляриязының, ТР-ниң Чазак Аппарадының удуртукчуларының чагаа-бижиктерге харыылаарынга ат салырынга белеткээр төлөвилелдерин чагаалар-биле ажылдаар килдисче дамчыдар. Оларга албан-дужаалдыг кижилерге даалга бергенин айтыр, адын салыр. Хамаатыларның чагаа-бижини-биле

101. Хууда күлээп алышкын үезинде кирген дилеглерге харыыларны күлээп алышкынны кылган удуртукчуга чагаа килдизин тыныштырар. Удуртукчу харыы-биле тынышкаш, адын салып, үндүр бижирин, азы немелде хемчегин алыр, даалга берген таварылгада, оңу катап хайгааралга алыр.

81. Ат салган соонда харыыны бүрүткээш, чорудары-биле херек эңмелээр болгаш архив килдизинче дамчыдар.

102. Хууда күлээп алышкынның документилерин беш чылда шыгжааш, оңу тускай чурум езуугаар узуткаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының Канцеляриязының удуртукчунуң хууда айтырыглар талазы-биле хамаатыларны күлээп алырының ГРАФИГИ

Хүлээп алыр чери — Тыва Республиканың Чазаның хамаатыларының чагаа-бижиктери-биле ажыл талазы-биле күлээп алышкын чери (худ. Красноармейская, бажың 100, Парлаалга бажыңы каб. №17)

Table with 2 columns: Айның бирги пятницазы, Шолбан Валерьевич Кара-оол—ТР-ниң Чазаның Даргазы

Хүлээп алышкын — 17.00 шакта эгелээр

Айның үшкү пятницазы ТР-ниң Чазаның Даргазының оралакчылары, ТР-ниң Чазак Аппарадының болгаш ТР-ниң Чазак Даргазының Канцеляриязының удуртукчулары (ай санының графикин езуугаар).

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың февраль 27-де №293 доктаалы-биле бадылааны 2007 чылда Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга өскерилгелер кирир дугайында

2007 чылдың ноябрь 20 № 1034 Кызыл хоорай

«2007 чылда Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасының сан-хөө нормативтеринин дугайында» Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың февраль 27-де №292 доктаалыга өскерилгелер кириргени-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың февраль 27-де №293 доктаалы-биле бадылаан 2007 чылда Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынче кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга дараазында өскерилгелерни кирир:

а) II эгени дараазында уткалыг дөрт болгаш беш кезектер-биле немээр;

«2007 чылда Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасының санаан өртээниң түңнел санаашкыны» (капсырылга №17, таблица №1 а);

2007 чылда ТР-ниң чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга капсырылга №17 таблица №1а

Table with columns: Актшаландырышкын дестеринин аайы-биле эмчи дузазының хевирлери, Одуругунуң №, Эге хемчээли, Эмчи ачызының девискээр нормазы, Эмчи ачызының чарыгдалының девискээр нормазы, руб., Девирикээр программа-биле акшалан. чылда нормазы, 1 кижиге, рубль, Девирикээр программа-биле акша-хөренги дестери талазы-биле нитти хереглели, Бюджет, МАК, Бюджет, МАК, шупту, %

МАК-медицинының албан камгаладылганы 2006 чылдың январь 1-де байдал-биле чурттакчы чонунуң саны — 308491

2007 чылдың январь 1-де байдал-биле камгаланган кижилеринин саны — 277703

МАК девирикээр программа-биле шупту чарыгдалдар кезектеринин талазы-биле түңнел санаашкыны.

2007 чылда ТР-ниң чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга капсырылга №23

ТР-ниң чурттакчы чонунга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызы

1. Эмнелге черлеринге хамаатыларның эмчи дузазы дилеп кээр турар аарыглары, ачы-дузазының хевирлери болгаш оон-даа өске чылда-гааннары.

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың июль 16-да чиген №694 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының, Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчыларының, ТР-ниң Чазак Аппарадының удуртукчузу—Тыва Республиканың сайыдының,

1.1. Девискээр программазынга көрдүнгөн профилактиктиг шинчилгелерден аңгыда, профилактиктиг шинчилгелери:

1.2. Медицина шинчилгелери:

- чолаачылар эрге алыр дээш, даштыкыже үнерде, ок-чепсек тудар болгаш садып аар чөпшээрел алырда;
- 18 хардан өрү назылыг өөредилге черлеринче азы ажилче кирерде;
- ажил берикчииниң күсели-биле кезек болгаш эртип турар;
- пенсионерлер, инвалидтер, элээдилер болгаш уруглардан аңгыда спорт-биле хандыкшырынга болгаш спортчу маргылдааларга киржиринге эмчи хыналдалары;
- 1.3. Аарыг кижиниң болгаш ооң төрелдериниң күзели-биле эртип турар аарыг кижиге таарышса деп айытпаан эмчи шинчилелдериниң шупту хевирлери, шынылгалар, сүмелери, экспертизалар;
- 1.3.1. Пациентиниң аараан байдалы-биле эвес, күзели-биле эртип турары диагностика болгаш эмнелге ачы-дузалары: экспертизалар, шынылгалар, эмчи сүмелери, шинчилелдер;
- 1.3.2. Кадының байдалы-биле эмнелге черинге чедип шыдавас таварылгандан аңгыда, бажыңдан үнмейн, ап турар эмчи ачы-дузалары. Шинчилелдери, сүмелер, шынылгалар;
- 1.3.3. СПИД-тен аңгыда аарыгларга чажыт арга-биле эмнедери, хынадырлары;
- 1.3.4. Стационарга эмнедир үези эрткенде узадып ап турарда азы кээп эмнедип болур арга турда стационарга чыдып эмнедирин дилээнде;
- 1.3.5. Стационар эмчилери үндүр бижипкен соонда аарыг кижини хайгаараары, ооң иштинде бажыңга хайгаараары;
- 1.3.6. Сааттыг херээженнерниң күзели-биле (бир эвес божудулга чаш төлдүр болгаш иениң кадының айыыл чок деп санаан таварылгада) балгыңга азы тускай эмнелге черинге шилип алганы эмчи бригаданың дузазы-биле божудулга;
- 1.3.7. Суд-эмчи, суд-психиатр, наркологтук экспертизалар, алкогольдун, наркотиктиг болгаш наркотиктиг эвес бүдүмелдериниң бар-чогун хамаатыларның күзели-биле хынаар лабораторлук шинчилелдер;
- 1.3.8. Эмчи-психологтук дуза;
- 1.3.9. Хамаатыларның, ооң иштинде даштыкыже үнер деп турар хамаатыларның күзели-биле тарыдары;
- 1.3.10. РФ-тиң Чазааның документилери эзугаар көрдүнгөн хамаатылардан аңгыда, хамаатыларга диш протези кылдырары;
- 1.3.11. Косметиктиг көргүзүлгелер эзугаар диштер дизайн тургузуун эдери;
- 1.3.12. Диш аарыгларын эмнээрде даштыкы эмнерни ажыглаанды;
- 1.3.13. Контакттыг линзалар дузазы-биле карах шоон эдери болгаш керотомия;
- 1.3.14. Косметологтук ачы-дуза;
- 1.3.15. 18 хардан өрү назылыгларга нерв аараанының соонда чугаазын эдил эмнээр;
- 1.3.16. хоочураан наркологтук аарыглардан эмнеткеш, 1 чыл четпээнде катап эмнээр;
- 1.3.17. Диагностика болгаш эмнээшкениң көрдүнгөн стандарттарының шугумундан эртип турар аарыгларын катап тургустунар болгаш реабилитация эмнээшкени;
- 1.3.18. Эмчи ачы-дузазы чедирилгезиниң малгаш-биле болгаш лазер-биле эмнээр;
- 1.3.19. Гипербариктиг оксигенация албан херек деп доктаатпаан турда, ыңдыг эмнээшкенин алыры;
- 1.4. Программага киришпейн турар күрүне муниципалдыг өңчү хевирлеринге, ИХЯ-ның эмнелге черлеринге эмнээшкени;

1.5. Спортчу маргылдааларның, кадыкшылга, күш-ажыл лагерлери болгаш культура-массалыг хөй-ниити хемчеглери, хөөржүдүлге хемчеглериниң эмчи хандырылгалары;

1.6. РФ-тиң Чепсектиг Күштериниң, РФ-тиң федералдыг кызыгаар албанының, РФ-тиң ИХЯ-ның иштики шериглериниң, РФ-тиң Президентиниң чанында Чазак харылзаазының болгаш информациязының федералдыг органының шериг албаныларынга күрүне болгаш муниципалдыг эмнелге черлериниң аразында дугуржулга эзугаар эмчиниң план эзугаар ачы-дузазын чедирер;

1.7. Ниити эмчиниң болгаш эмчи дузазының мурнунда дузаны бүдүрүлгө;

1.8. Тургускан чурум эзугаар чөпшээрээн улусчу эмнээшкениң эмнээшкени болгаш диагностиказы;

1.9. Аарыг кижилерге Программа-биле бадылааны кол эмнерниң даңзызының кырынга немей эмнер;

1.10. Эмнелге черлериниң амыдыралга дузазы болгаш таарымчалыг тургузуу турар немелде ачы-дузазы;

1.10.1. Хууда немелде чененилге;

1.10.2. Чаңгыс азы ийи кижиге палата;

1.10.3. Палатага телевизор, магнитофон болгаш оон-даа ыңай;

1.10.4. Бажыңга эмчи чедирип бээр;

1.10.5. Аарыг кижиниң эмчи ажылдакчызы бажыңга ажаап карактаары;

1.10.6. Эмчи сестразының хууда постузун тургузары;

1.10.7. Аарыг кижини хууда, немелде ажаап карактаары;

1.11. Хамаатыларны массажка, бодун массажаңары, кадыкшылга аргаларына, аарыг кижиге ажаап-карактаар аргаларына өөредери;

1.12. Санаторий-курорт эмнээшкени, РФ-тиң Кадык камгалал яамызының адырының аарыг кижилеринден аңгыда;

1.13. Хамаатының күзели-биле справкалар, эмчи документилеринден үндүр бижидилгелерни эмчи документациялары документилериниң хоолгалары.

2. Программага кирбейн турар эмчи ачы-дузазын чедирериниң байдалдары:

2.1. Эмчи дузазын чедирер чуруму болгаш байдалдары:

2.2. Төлөвирлиг эмчи дузазын чедирер талазы-биле долу болгаш бидингир медээлер эмнелге чери бурузунде бар болур ужурулг;

2.3. Төлөвирлиг эмчи дузазы эмнелге чери болгаш хереглекчиниң аразында санажырының чуруму, талаларның эргелери болгаш хулээлгелерин айыткан бижимел дугуржулга эзугаар чедирер;

2.4. Чарыгдалдарны санап тургаш үндүргөн санаашкын эзугаар эмнелге чери өртекти доктадыр. Хереглекчи ачы-дузазын өртектиң санаашкыны-биле таныжып болур;

2.5. Эмчи ачы-дузазы дээш төлевир РФ-тиң Чазааның 1996 чылдың январь 13-те №27 доктаалы-биле бадылаан «Эмнелге черлериниң төлевирлиг эмчи ачы-дузазы чедирер чурум эзугаар эмчи ачы-дузазы чедирериниң төлевириниң дугайында доктаалында эмнелге чериниң эмчи ачы-дузазы чедирер талазы-биле чуруму тодарттыг болгаш банк черлеринге-даа, эмнелгениң бодунга-даа төлевирни чорудуп болур;

2.6. Эмнелге чериниң удуртулгалары ачы-дузазын шынары болгаш дугуржулга эзугаар негелделер дээш харысалгалыг болур;

2.7. Хереглекчи болгаш эмнелге албан чериниң аразында тывылган чөрүдээ шүүгү албанының болгаш ийи таланың аразында чөпшээржилге эзугаар шиптирлеттинер.

МАК-медицианың албан камгаладылгалы 2007 чылдың январь 1-де байдал-биле чурттакчы чоңуң саны – 308491 кижиге

2007 чылдың январь 1-де байдал-биле камгалаткан кижилерниң саны – 277703 кижиге

2007 чылда ТР-ниң чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга капсырылга №21

2007 Чылда МАК ДЕВИСКЭЭР ПРОГРАММАЗЫНЫҢ ТҮҢНЭЛ ПЛАН ӨРТЭЭ

№	Эмнелге чериниң ады	Шалың	Санааны	310 эмчи херек-сели	«материалдыг курлавырларның өртээн улгаттырары» 340 чүүл				шупту
					эмнер	Аыш-чем	Чымчак инвент	өске чарыг дал матер.	
1	Бай-Тайга	26740	7006	48	2903	1315	88	62	38189
2	Барыын-Хемчик	53825	14102	80	5179	2406	148	96	75876
3	Чөөн-Хемчик	37266	9764	98	6167	2918	167	118	56549
4	Каа-Хем	26433	6925	58	3691	1713	101	66	39017
5	Кызыл	34525	9046	113	4668	1701	176	143	50434
6	Мөңгүн-Тайга	21039	5512	30	1744	799	51	39	29231
7	Өвүр	22282	5838	44	2459	1084	73	54	31858
8	Бин-Хем	24149	6327	50	2786	1253	84	66	34743
9	Сүт-Хөл	21897	5737	43	2377	1053	73	56	31259
10	Танды	24336	6376	70	3504	1437	110	80	35950
11	Тес-Хем	18448	4833	40	2399	1113	68	51	26974
12	Тожу	14756	3866	38	1899	802	60	47	21489
13	Улуг-Хем	45062	11806	89	5368	2508	149	111	65141
14	Чаа-Хөл	13978	3662	34	1689	674	59	43	20158
15	Чеди-Хөл	13008	340	35	1899	815	60	43	19288
16	Эрзин	1820	4770	38	2237	1020	65	48	26405
	Кожууннар аайы-биле түннел	415948	108980	911	50970	22612	1533	1124	602560
17	Божудулга бажыны №1	27923	7316	42	4294	2395	82	54	42130
18	Хоорай поликлиниказы	23097	6051	118	2374	0	156	144	32004
19	Диш эмнелгези	9807	2569	69	1255	0	95	103	13940
20	Хоорайның уруглар эмнелгези	18954	4966	74	1494	0	102	97	25728
	Кызыл хоорай талазы-биле түннел	79780	20902	303	9416	2395	434	398	113801
21	Ак-Довурак уруглар эмнелгези	17922	4696	27	2677	1457	55	35	26855
	Хоорай талазы-биле түннел	97702	25598	330	12093	3852	489	434	140686
22	Рес эмнелге №1	103825	27202	94	17944	11047	255	118	160538
23	Рес эмнелге №2	8541	2238	15	1199	655	26	23	12708
24	Рес эмнелге №3	13148	3445	20	1897	988	39	21	19568
25	Республиканың уруглар эмнелгези	58688	15376	81	7829	5060	155	102	87336
26	Перинаталдыг төп	52350	13716	44	5905	3459	99	58	75656
27	Рес онкоэмнелге	16060	4208	17	2554	1567	39	26	24483
28	Рес кеш эмнелгези	17209	4509	81	3051	1133	98	89	26211
29	Халдавырлыг аарыглар эмнелгези	103825	6295	28	3473	2034	56	34	35965
30	РКДП	24910	6526	113	2091	0	139	142	33985
	Рес эмнелгелер талазы-биле түннел	318761	83515	495	45943	25945	907	613	476449
	Республика талазы-биле түннел	832411	218093	1735	109006	52409	2928	217	1219695
31	Рес эмнелге №3 (шинчилел)				1578				1578
32	СПИД (шинчилелдер)				1626				1626
33	СМО чарыгдалы								14681
	МАК чарыгдалы								20336
	Норма эзугаар камг. курлавыры								9049
	өске девискээрде хамаатыларны эмнээр								6000
	ДЛО								101390
	Республика талазы-биле шупту	832411	218093	1735	112210	52409	2928	2170	1374355

2007 чылда ТР-ниң чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга капсырылга №17таблица №2

ТҮҢНЭЛ САНААШКЫН

Акшаландырышкын дөстериң аайы-биле эмчи дузазының хевирлери	Одурдугун №	Эге хемчээли	ЭД чедирген хемчээли	Эмчи Д-н девискээр нормазы	Эмчи Д-н чарыгдалының девискээр нормазы, руб.	Девискээр программа-биле акшаландырышкын чылда нормазы, рубль		Девискээр акшаландырышкын чылда нормазы, рубль		шупту	%
						Бюджет	МАК	Бюджет	МАК		
1. РФ-тиң бюджет-биле акшал. эмчи дузазы	1					1408,14	434,40	434,40	21		
Ооң иштинде											
1.1. Дүрген эмчи дузазы	2	уушкун	35302	0,114	1060,53	121,36	37,439	37,439	2		
1.2. Эмчи дузазының соц. хевир	3	уушкун				871,09	268,72	268,72	13		
Поликлиникага амб. ачы-дуза	4	келгени	130964	0,425	142	60,28	18,597	18,597			
Стационарга ачы-дуза	5	хүнде орун	340940	1,105	730	806,79	248,886	248,886			
Хүндүскү стационар	6	хүнде орун	4200	0,014	295	4,02	1,239	1,239			
1.3. МАК девпрог. кирбес эмчи дузазының хевирлери	7	хүнде орун				175,72	54,21	54,207	3		
Ооң иштинде											
Поликлиникага амб. ачы-дуза	8	хүнде орун	96319	0,312	142	44,34	13,677	13,677			
Стационарга ачы-дуза	9	хүнде орун	53500	0,173	730	126,60	39,055	39,055			
Хүндүскү стационар	10	хүнде орун	5000	0,016	295	4,78	1,475	1,475			
1.4. Эмчи дузазының өске хевирлери, кадык камгалал системаның чарыгдалы	11					223,77	69,03	69,030	3		
1.5. РФ-тиң бюджет акшал. тускай бедиң технологиялыг эмчи дузазы	12					16,21	5,00	5,000	0,2		
2. МАК девискээр программа, шупту	13					956,98	4949,02	374,36	1669,58	7,9	
Ооң иштинде											
Дүрген эмчи дузазы	14	ийерканы	62873	0,226	605,96		137,2	38,10	38,10		
Поликлиникага амб. ачы-дуза	15	хүнде орун	293222	0,988	163,49		1291,2	358,57	358,57		
Стационарга ачы-дуза	16	хүнде орун	102746	0,347	761,25		2776,2	770,95	770,95		
Хүндүскү стационар	17	хүнде орун	204374	0,736	197,00		145,0	40,26	40,26		
Девискээр прог. Камг. курлавыры	18					54,0	15,00	15,00			
МАК системаның АУП чарыгы	19					73,21	20,34	20,34			
Өске чарыгдал-р	20					54,3	15,07	15,07			
Бичи уруглар эмнелгелери	21					365,10	101,39	101,39			
СМО чарыгдалы	22					52,9	14,68	14,68			
НИИТИ-бие	23					2365,12	729,62	1374,36	2103,98	10,0	
						7314,13					

2007 чылда ТР-ниң чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасында кирбейн турар эмчи дузазы болгаш эмчи ачы-дузазының даңзызынга болгаш Тыва Республиканың чурттакчы чоңуңга халас эмчи дузазы чедирер талазы-биле күрүне магадылалының Программасынга капсырылга №22

№	Бөлү	Чүүлү	Кезээ	Бюджет кезээ	МАК федералдыг нормативи	ТР-де 2007 чылда өскөни-биле коэф.	ТР өртек өскө-биле 2007 чылда санаашк. нормат.	2007 чылдың июль 20-ге чедир ортумак норма		2007 чылдың август 31-де чедир ортумак норма		2007 чылдың сентябрь 31-де чедир ортумак норма		2007 чылда девискээр ортумак норма		2006 чылда девискээр ортумак норма		2006 чылдан 2007 чылга чедир өскөни-ниң коэф.
								хүн-де пац. өрт-тээ	%	хүн-де пац. өрт-тээ	%	хүн-де пац. өрт-тээ	%	хүн-де па				

Солчул келир эргилделиг чылдың элчээ Соок кыштын тыныжы-даа дыңзып олур. Арыг агаар, ойнаар шөлдер ээзи болур Национал парк аалчыларың манаышаан.
Сергей ХЕРТЕК.

Фотомодуль
М. АСТЫК ООЛДУҢ

Республиканың чурттакчыларының кичээнгейинге!

• Чаа чылдың шивилери

Тыва Республиканың Арга-арыг агентилелиниң айтышкыны езугаар республиканың арга-арыг ажил-агыйларының талазы-биле Чаа чылдың шивилерин дазылы-биле чүгле тускай аңгылап берген черлерге арга-арыг ажил-агыйының ажилдакчызының удуртулгазы-биле хамаатыларга садарын чөпшээрээн, Кызыл хоорайга шивилерни чүгле арга-арыг ажил-агыйларының складтарындан садар.

Организацияларга, юридиктиг эргелиг албан черлеринге болгаш сайгарлыкчыларга Чаа чылдың шивилерин дазылы-биле садарын шуут хоруп турар, шивилерни арга-арыг ажил-агыйларының болгаш арга-арыг албан черлериниң складтарындан база садып ап болур.

Бо кызыгаарлашкыннарны ине бүрүлүг арга-ыяштын экологтуг турум байдалын үрөп турар контроль чок кезишкыннерни болдурбас сорулга-биле кириген.

Өөреникчилерниң күш-шыдал сайзыралы — шинчилелде

Бо хүннерде бистиң республикавыстың школаларында Красноярск хоорайда Соңгу чүктүң медицина айтырыгларының эртем-шинчилел институтунуң ажилдакчылары шинчилел ажилдарын чорудуп турар.

Эртемден эмчилерниң ажилының кол сорулгазы — республикада школачыларның күш-шыдал талазы-биле сайзыралын шинчилээри. Ук ажил Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызының эртем-практиктиг медицина төвү биле ук эртем-шинчилел институтунуң аразында эртем шинчилелдери чорудар дугуржулганың аайы-биле чоруттунуп турар. Эртемденнерниң шинчилелдериниң түңнелдери республиканың эмнелге ажилдакчыларына, өөредилге адырының ажилдакчыларына өөреникчилерниң кадыкшылын экижидеринче угланган хемчеглер ажилдап кылып, оларны боттандырырына ол иди бээр ужурулуг. Ук шинчилел ажилдарының түңнелдерин «Шынның» дараазында үндүрүлгелеринге чырыда бээр бис.

Бистиң корр.

Кем-херек үүлгедии, ооң ялазы

ЭЗИРИК ХҮННЭЭШ...

Бай-Тайга кожунуң Бай-Тал суурнуң чурттакчызы Буян-оол Мандыл-оол шыңгы чурумнуң колонияга 13 чылды эрттирер.

2006 чылдың декабрь 16-да 37 харлыг эзирик Буян-оол бадылашпаан-даа болза кады чурттап чоруу Раджана Мөңге-биле таныыр улузунуң бажыңына келгеннер. Раджана анаа чугаалажып тургаш, Буян-оолду Орлан деп адапкан, оон кожун төвүнден мени Бай-Талче чүге эккелдиң деп айтырган.

— Бодунуң бажыңың бар-дыр, Тээлиге сес хондур чүну кылып чордуң? Мени чүге Орлан дидиң? — деп, Буян-оол алгырып харыылан.

Хүннээшкын эзирик карактарны

дуй алы берген. Бажыңыңа Буян-оол келгеш, Орлан дугайында чугааны уламчылап, кадайын шала кырынга чыттыр октап алгаш, буду-биле тепкилеп эгелээн, оон суугу чанындан топкап ыяш ап алгаш, чыткан херээженниң бажыңче каш удаа каккан. Чок болган кижиниң бажында 19 балыг бар болган, оон уржуундан башка хан агышкынындан, баш мээзи шимчээнинден болгаш өске-даа кемдээшкыннерден ол амы-тынындан чарылган деп, түңнелди суд-эмчи экспертиказы үндүрген.

Бай-Тайганың кожуну суду Буян-оол Мандыл-оолду РФ-тин Кеземче кодекизиниң 105 чүүлүнүң 1 кезээнде көрдүнгөн (өлүрүшкүн) кем-херек үүлгедиишкынине буруулуг деп санааш, хүннекчини 13 чылда хосталгазын казып шииткен, бо хуусааны ол шыңгы чурумнуң колонияга эрттирер. Буян-оол моон мурнунда оорлаашкын, шаш-содаа кылгаш, кижиниң кадыыңга аар кемдээшкын кылгаш, ийи удаа шииттирип чораан. Кем-херек үүлгедиишкын бүрүзүн ол эзирти арага ижип алгаш, кылып турган.

Николай ОНДАР,
Бай-Тайга кожунуң прокурорунуң оралакчызы.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистиң ававыс, кырган-ававыс Татьяна Николаевна ОЮН (Чыртакпан) декабрь 12-де 60 харлаар.

Ававыс Сүт-Хөл кожунуң төп эмнелгезинге, улус өөредилге килдизинге, коммунал ажил-агый черинге хөй чылдарда бухгалтерлеп, улуг бухгалтерлеп ажилдап чораан. Амгы үеде хүндүлүг дыштанылгада, беш кыстыг, бир оолдуг, алды чаштыг эргим, ынак ававыска төрүттүнген хүнү-биле байыр чедирбишаан, дараазында одуругларны аңаа бараалгаттывыс:

Арат чонга хүндүткелдиг,	Ажы-төлге даянгыш бооп,
Анаа черле олут орбас,	Омак-хөглүг чурттаарыңны
Авыралдыг, энерелдиг ававыска	күзеп тур бис.
Алдан харлаан хүнү-биле	Делегейниң чараш
Каң дег быжыг кадыкшылды,	чечээн сөнневишаан,
Каткы-хөгнү, өөрүшкүнү,	Черге чедир мөгөйдивис,
Аас-кежик, чедишкынни,	эргим авай!
Ам-даа хөй чыл аравыска	

Хүндүткел-биле,
өөнүң ишти, уруглары,
керни, күдээлери, уйнуктары.

Эргим, ынак эштеривис Маңнай-Байыр Бегсиевич САНДЫКЧАП, Мөңге-Байыр Белээевич ДЕМБИРЕЛ ноябрь айда төрүттүнген хүннерин демдегледип эрттирген.

Сеткил-хөңнү аажок биче, ажилга ынак, дузааргак, эш-өөрзүрек чараш эштеривиске байыр чедирип, амыдырал-чуртталгазыңга каң дег кадыкшылды, аас-кежикти, эп-найыралды, ажил-ижинге улуг-улуг чедишкыннерни күзедивис!

Хүндүткел-биле,

Света, Байлакай, Владик, Нона, Сергек,
Эмма, Май-оол, Алдын-кыс, Айлаң.

Ажы-төлүнүң өөрүшкүзү, чырыткызы, өг-бүлениң деткикчизи, чөлөнгижи, энерелдиг ачавыс Маңнай-Байыр Бегсиевич САНДЫКЧАП ноябрь 10-да 40 харлаан юбилейин демдегледип эрттирген. Ачавыска узун назынны, кадыкшылды, өөрүшкүнү күзевишаан, дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Чырык черге чаяттыңган
Чыргалдыг бо эки хүнде
40 харлаан ачавыска
Черге чедир мөгөйдивис.
Ам-даа хөй чыл аравыска
Ажы-төлге даянгыш бооп,
Амыдырал-чурттанар деп,
Алгап тур бис, йөрээп тур бис!

Оолдары Артур, Артем,
бичи кызы Айлазат.

ДЫҢНАДЫГ

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының конкурс комиссиязы Тыва Республиканың шииткекчилерниң квалификация коллегиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң кандидатураларын баш удур сайгарып көөрү-биле Тыва Республиканың «Тыва Республиканың шииткекчилериниң квалификация коллегиязында хөй-ниитиниң төлээлериниң дугайында» Хоойлузунуң 2-ги чүүлүңгө дүүштүр Тыва Республиканың шииткекчилериниң квалификация коллегиязының хостуг ийи олуттарына хөй-ниитиниң төлээлерин томуйлаарын чорудуп эгелээриниң дугайында чарлап тур.

Тыва Республиканың шииткекчилериниң квалификастыг коллегиязының составынче кандидатураларны күш-ажылчы коллективтерден, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, өөредилге черлериниң, хөй-ниити каттыжышкыннарның хоочуннар чөвүлелинден, хамаатыларның чурттап турар чериниң аайы-биле хуралдардан (чыыштардан) идип үндүрер. Кандидаттарга хамаарышкан чогуур документи-лерни дыңнадыгны массалыг информация чепсектеринге парлаан хүнүнден эгелеп, 30 календарь хүннериниң дургузунда (2008 чылдың январь _____ чедир) Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазынга кириер. Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 32, кабинет 118, тел. 2-40-53.

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, көдээ ажил-агый, очулга — 2-17-09, үлетпүр — 2-17-09, 2-40-77. e-mail:shyn@tuva.ru
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катал үкер. Хемчээли парлаан 3 ама.
Тираж 8585. Чагыг 151.

АГАР САНЫВЫС: № 4070381040000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамазының Ортаагы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың май 14-те эде бүрткээ.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг куружениң бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Шеттижик-Кравченко, 1).

Солунда парлааттыңган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харылаар.